

Professionele onafhankelijkheid

Hij werkte bijna tien jaar op deze middelbare school, maar per 1 december is hij ontslagen. Hij was in het onderwijs gegaan om het verschil te maken. Hij wilde goed doen. Als leerlingen achter dreigden te raken, trachtte hij ze bij te spijkeren. Zoals dat meisje in de havo-brugklas. Als hij niet insprong, zou ze het niet redden, terwijl ze echt wel van havo-niveau was. Hij bood haar aan, bijles te geven (ik weet niet of daar betaling tegenover stond, maar hij deed het beslist niet om het geld). Ze communiceerden via hun iPad of iPhone, onder andere met Instagram, en van lieverlee ging het ook over persoonlijke dingen. Ze hadden dus veelvuldig en intensief één-op-één contact: zowel taakgericht als vriendschappelijk, maar zonder amoureuze ondertonen

Tegen het eind van het schooljaar werd het duidelijk dat het erom spande met haar cijfers. Zou ze naar het vmbo-t verbannen worden? Ze had erg haar best gedaan en hij hoopte zielsveel dat ze het zou redden. Toen de laatste toetsweek naderde, kon hij de onzekerheid niet meer aan. Hij mailde haar de antwoorden voor de eindtoets van zijn vak. Bij het nakijken van het gemaakte werk kon hij tot zijn opluchting constateren dat het gelukt was. En op de rapportvergadering bleek dat ze zich inderdaad gekwalificeerd had voor de tweede klas havo.

Maar na de zomervakantie barstte de bom. De ouders kwamen er achter dat hun dochter door hem was 'ingepalmd' en dienden een klacht bij de rector in. Na aanvankelijke ontkenning moest hij toegeven dat hij haar een handje geholpen had voor de eindtoets van zijn vak. In menselijk opzicht had hij naar eigen gevoel niets verkeerd gedaan: hij had uit de goedheid zijns harten, in het belang van zijn pupil gehandeld. De rector dacht daar anders over. Hij werd per omgaande geschorst en in weerwil van zijn bezwaren heeft de kantonrechter zijn ontslag bekrachtigd (30/11/2015).¹ Pikante bijzonderheid is dat de kantonrechter hierbij opmerkte dat het vergrijp voortkwam uit een 'te grote betrokkenheid' van de leraar en dat hij geen strafbare feiten gepleegd had. Geen strafbare feiten? Sinds wanneer is tentamenfraude, gepleegd door een leraar-in-functie, geen strafbaar feit?

Maar daar wil ik het niet over hebben. Ik wil proberen te achterhalen hoe de leraar in de fout ging. Vanuit de beroepsethiek gezien, gaat deze casus over het sluipende verlies van professionele onafhankelijkheid, ten gevolge van belangenverstrengeling en rolvermenging.

1. De bijles: belangenverstrengeling

De leraar heeft de leerling gedurende langere tijd bijles gegeven. Ik begrijp dat de bijles plaatsvond in een één-op-één relatie via sociale media, dus als een soort afstandsonderwijs. Verder begrijp ik dat de leerling bij hem in de klas zat (want haar eindtoets werd door hemzelf nagekeken).

Het verhaal vertelt niet of hij betaling ontving voor die bijles. In geval van een dergelijke ruilrelatie spreekt men van (de schijn van) *belangenverstrengeling*. Een professionele leraar staat voor 'zo goed mogelijk les geven' en voor integere toetsing en beoordeling van de leerresultaten. Maar een betaalde bijlesgever heeft er juist belang bij dat in de klas *niet* goed les wordt gegeven, want dat genereert inkomen uit bijlessen. Ook ligt het risico van omkoping op de loer. Wie betaalt mag wat terug verwachten: alleen bijles of ook enige coulance bij de beoordeling van de leerresultaten? Daarom geldt als vuistregel dat leraren geen betaalde bijlessen behoren te geven aan hun eigen leerlingen, dat betaalde bijlesgevers geen voorkennis mogen hebben van de toetsopgaven en dat ze geen bemoeienis mogen hebben met de toetsing en beoordeling van de leerresultaten. Uit de context meen ik echter te mogen opmaken dat het voor deze leraar liefdewerk was en dat hij dus geen betaling voor zijn bijlessen ontving.

Toch moet men ook in dat geval voor belangenverstrengeling vrezen. De leerling levert een tegenprestatie in de vorm van dankbaarheid en persoonlijke belangstelling (en eventueel vriendschap of zelfs seks).² Dat zou anders liggen als het bijlesaanbod zou worden gedaan door de school (en niet door deze ene leraar) en als het bijlesaanbod zou gelden voor iedere leerling die bijles nodig had (en niet voor deze ene leerling). Op die manier wordt de vriendendienst omgezet in een recht dat iedere leerling toekomt.

2. Rolvermenging

Leraren moeten voorkomen dat ze jegens een leerling in een dubbelrol terechtkomen, die tot rolconflicten kan leiden. Bijvoorbeeld in geval van een familierelatie tussen leraar en leerling, of bij het ontstaan van

¹ <http://deeplink.rechtspraak.nl/uitspraak?id=ECLI:NL:RBZWB:2015:7552> (Datum publicatie: 30/11/2015)

² Waarom haal ik de seks erbij? De verdenking van seksuele avances heeft nogal meegespeeld in deze casus: de rector schakelde in eerste instantie de vertrouwensinspecteur in en deed vervolgens aangifte bij de politie.

een vriendschapsrelatie tussen hen beiden, kan de leraar geconfronteerd worden met eigen neigingen (of zelfs morele verplichtingen) die strijdig zijn met zijn professionele verplichtingen. Als je al gratis bijles aan een leerling aanbiedt, zorg dan dat de professionele bijlesrelatie niet in een persoonlijke vriendschap ontaardt die ertoe kan leiden dat je je verplichtingen als professional zou verzakten:

- Stel de schoolleiding en de ouders op de hoogte van het feit dat je een bijlesrelatie aangaat.
- Zorg dat de bijlesrelatie strikt professioneel blijft, houd altijd de deur open zodat iedereen ziet wat er gebeurt, vermijd stiekeme communicatie via sociale media.
- Bouw evaluatiemomenten in, zodat het professionele karakter van de bijlesrelatie bewaakt wordt.

3. Professionele onafhankelijkheid

Het cruciale aspect van belangenverstrengeling en rolvermenging is dat de professionele onafhankelijkheid erdoor bedreigd wordt. De leraar gaat bijvoorbeeld over de schreef omdat hij de vriendschap van de leerling niet kwijt wil of omdat hij de leerling blij wil maken. De leraar verliest zijn professionele onafhankelijkheid als hij niet meer in staat is integer te functioneren in zijn rol van examinator (zijn bevoegdheid om leerresultaten te toetsen en beoordelen) of in zijn rol van rechter (zijn bevoegdheid om leerlingen te straffen). Een extreme vorm van afhankelijkheid ontstaat als de leraar gechanteerd wordt door een leerling met het doel om extra diensten of hogere cijfers te verwerven of om straf te ontlopen.

Wes Holleman

weblog onderwijs 6-12-2015

<http://www.onderwijsethiek.nl>

Naschrift

Waarom moest het allemaal zo stiekem? Elke leraar weet dat hij of zij zich niet schuldig mag maken aan favoritisme. Professionele onderwijsgevers moeten hun aandacht eerlijk verdelen over alle leerlingen, zodanig dat niemand aandacht tekort komt. Het is oneerlijk de ene leerling gratis bijles te geven en anderen in de kou te laten staan. Of meer in het algemeen: ze mogen de ene leerling niet achterstellen bij de andere, noch de ene leerling voortrekken boven de andere. Voortrekkerij is ook geen pretje voor de betrokken leerling: het is niet leuk bij je klasgenoten als het lievelingetje van docent X te boek te staan.

Het is goed denkbaar dat onze leraar om die reden voor de stiekeme communicatie via sociale media heeft gekozen. En vervolgens is het goed denkbaar dat juist door de beslotenheid van het gekozen communicatiekanaal (misschien ongewild) de vriendschapsrelatie opbloeide die uiteindelijk de professionele onafhankelijkheid en integriteit van de leraar ondermijnd heeft.